

mus, zonder
le zalige hoop
zijn genoten.
naard, dat het
en wil, dat het
lijk, niet naar
ziel, in deze
entische ge-
en uit dezen
niet naar de
Als dieperen
voert Rome
en een vrucht
en daarom
and ontsloten
us gestorven
moesten de
in voorlooppig
an, die in de
am genoemd
us' komt in
en den hemel
evens voert de
g als doel van
ij niet alleen
aar ook in de
happij moest
des Apostels
or hem alle
p, die in den
hel zijn.
tome worden
dige opvatting
istelijke Kerk
n zelfs bij de
vinden. Wel
agustinus, dat
g aarzeld, en
over de vraag,
limbus pa-
hel was ge-
en was om de
wel aan alle
vercondigen;
gedachte, dat
e in plaatse
Tevens werd
erbonden, dat
uit den kerker
op Satan, die
het „geweld
nacht daarom
en. Niet zell-
astische voor-
dien Christus
ben. Op 't
ist, zou Satan
endels hebben
stormram zou
n opengeraam-
richt der hel
licht, dat van
elooovigen met
l hebben ver-
nmaal ingang
noeilijk tal van
le daarop toe-
naakt. Profe-
vankelijk bij
vankelijk zou
aan 24 geen
en, die moes-
e Koning der
aarop niet de
het bloed des
enen, o Sion,
geen water in
ezegd, dat om
nnen ontroo-
n in zijn huis
igde de Apos-
zijn brief aan
hristus, na aan
er zonden ge-
den en mach-
ten, van hun
n in het open-
daardoor over
bleek voort-
ing der Oud-
let uit de ge-
Matth 27:22,
aven geopend
heiligen, die
tijn geworden
en?
ok staat met
kwaalijk kan
prediking der
et na Christus'
zoo belangrijk
dan — indien
— geheel stil-
a. Want noch
brieven wordt
ken. Veelere
en met Chris-
geschied, een
geoorloofd op
dat hij ster-
le handen des
rdenaar heeft
t mij in het
iel in de hel,
or God niet is
dit ook zijn
loemde om de
e af te snijden.
eft verklaard,
dag van zijn
zou wezen en
Vaders in de
kan Christus'
ceat. Het een
ndt de voor-
elooovigen des
orportaal der
in wat de
over den toe-
dood spreekt
voorstelling
van den armen
ons geeft van
staaf lijrecht
Abraham's
melijke klove
volstrekt geen

onderdeel of voorportaal van de hel. En waar Abraham tot den rijken man van Lazarus zegt: Nu wordt hij vertroost en gij lijdt smarten, ligt daarin wel degelijk opgesloten, dat Lazarus' ziel de zaligheid genoot. Heel anders dus dan Rome leert, die dezen schoot van Abraham een kerker noemt en spreekt van de misera molestia custodiae, van den ellendigen last der gevangenschap, waaruit deze geloovigen nog verlost moesten worden. Natuurlijk wordt daarmee niet ontkend, wat misschien van Protestantsche zijde wel eens te veel uit het oog is verloren, dat door Christus' sterven en opstanding een vermeerdering van zaligheid is teweeg gebracht, indien we dit zoo uitdrukken mogen, voor de zielen der Oud-Testamentische geloovigen.

Wat we daarmee bedoelen zal het best verstaan worden, als men er op let, dat volgens de voorstelling der Schrift de zielen der geloovigen onder het Oude Verbond gingen naar Abraham's schoot, terwijl voor ons, naar het woord der Apostelen, de blijde hoop is, dat we na ons ontslapen met Jesus zullen zijn. En al voegt ook hier ons groote voorzichtigheid, omdat de Schrift er ons zoo weinig van zegt, toch kunnen we 't ons niet anders denken, dan dat de komst van Christus' ziel in het Paradijs en daarna van den opgestanen Heiland voor de geloovigen des Ouden Verbonds, die in de hoop van de Messias ontslapen waren, een zalige vreugde heeft meegebracht, die ze vóór dien tijd niet hadden gesmaakt. Het „met Jesus zijn" werd nu ook hun geschonken, en daarin ligt hooger zaligheid dan Abraham's schoot hun brengen kon.

Maar al stemmen we dit toe, en al kan, zoo opgevat, menige uitspraak der Kerkvaders wel in goeden zin verklaard worden, toch is dit heel wat anders dan de Roomsche Kerk leert, die de geloovigen des Ouden Verbonds in een kerker plaatst en hun alle zaligheid ontzegt. Dat gaat zeer zeker in tegen de Schrift, want van een Henoah staat geschreven, dat hij wandelde met God en God hem tot zich nam, en van Elia lezen we, dat hij met een onweder ten hemel voer. En dat dit niet alleen van Henoah en Elia geldt, die lichamelijke, zonder den dood te smaken, in den hemel zijn ingegaan, maar van alle geloovigen des Ouden Verbonds, toont het geloofsword van Asaf: Gij zult mij leiden door uwen raad en daarna in heerlijkheid spijnen. Bovendien, was de toegang tot den hemel nog gesloten, gelijk Rome leert, dan konden ook een Henoah en een Elia daar niet binnengaan.

De grondfout van Rome schuilt echter veel dieper; ze ligt in een geheel verkeerde voorstelling van den toestand der geloovigen onder het Oude Verbond en van het middeleeuwsche werk van Christus. Volgens Rome zou het offer van Christus eerst vrucht hebben gedragen, toen het werkelijk aan het kruis gebracht was, en daarom vóór dien tijd van de gift der zaligheid nog geen sprake zijn geweest. Ware dit juist, dan zou onder het Oude Verbond alle genade ontbroken hebben, want genade wordt alleen op grond van Christus' offer aan het kruis geschonken. Daarin nu ligt een te kort doen aan de kracht van Christus' offerande, die niet alleen voor de toekomst geldt, maar ook over het verleden zich uitstrekt. Christus wordt immers het Lam genoemd, dat geslacht is vóór de grondlegging der wereld (Op. 13:8), omdat hij zich zelf in den Vrederaad als offer voor de sonde Godde had aangeboden. Daarom kon Hij ook de Middelaar zijn van de geloovigen des Ouden Verbonds, gelijk Christus zelf getuigd heeft, dat Abraham zeer begreep heeft zijnen dag te zien en dien ook gezien heeft; terwijl op de vraag, hoe dat kon, daar Abraham reeds lang gestorven was, door Hem het antwoord gegeven is: *Eer Abraham was, ben Ik*. Hij werd Middelaar der verzoening niet eerst bij zijn menschevording of bij zijn sterven aan het kruis, maar was het van eeuwigheid af. Het fundament, waarop Rome haar dogma van Christus' nederdaling ter helle opbouwt, is daarmee dus onjuist gebouwd.

Hoe het nu komt, dat deze verkeerde voorstelling van Christus' plaatselijke nederdaling ter helle, niettegenstaande de Schrift daarvan niets zegt, toch reeds zoo spoedig in de Christelijke Kerk is ingedrongen, zoo algemeen verbreid is geworden en zoo hardnekkig heeft stand gehouden, valt niet zoo gemakkelijk te zeggen. Verschillende oorzaken hebben daartoe medegewerkt, waarop we hier slechts kortelijk kunnen wijzen.

In de eerste plaats moet men niet vergeten, dat de Christelijke Kerk optrad in een heidenwereld, wier sagen en mythen, religieuze gebruiken en voorstellingen, groote invloed op de ontwikkeling der Kerk hebben gehad. In het gemoed der pas bekeerde Christenen leefden die sagen nog na en werden nu met een Christelijk gewaad overtoegen. Zoo is het ook hier gegaan. Onder die heidensche sagen nu neemt een voorname plaats in de zoogenaamde *descensus ad inferos*, de hellevaart. Reeds in het oude Gilgames epos, dat in Babel ontstond, wordt verhaald, hoe de held Gilgames de onderwereld bezocht. Hetzelfde vertelde men in Griekenland van Hercules, die als blijk van moed het bestaan had, in de hel af te dalen en daar den hellehoofd te boeien. Evenzoo zou Orpheus, de beroemde zanger, zijn afgedaald naar de onderwereld om zijn gestorvene gade weer terug te halen. Zoo laat Homerus zijn held Odysseus naar de hel gaan om den gestorven ziner Tiresias te raadplegen en Virgilius geeft in het 6e boek van zijn heldendicht een beschrijving van de hellevaart van Aeneas. Hoe die sagen ontstaan zijn, laten we 't midden, maar in het volksgeloof leefde zoo de voorstelling van helen en halfgoden, die in de onderwereld waren afgedaald, hetzij om daar blijken van hun moed en dapperheid te

geven, of om afgestorvenen uit hun kerker te verlossen. Is het dan wonder, dat die heidensche voorstellingen ook in de Christelijke Kerk binnendrongen en deze door de dichters met voorleefde bezongen hellevaart hunner heroën 't stramien werd, waarop de Christelijke fantasie een hellevaart van Christus borduurde? Blijkt die invloed niet het duidelijkst, waar men in die fantastische beschrijvingen van Christus' kamp met Satan, Satan zelfs voorstelde als een driekoppig monster, zooals de *driekoppige hellehoofd*, dien Hercules overwon? Men had aan 't eenvoudige beeld, dat de Evangelien van Christus boden, niet genoeg. Daarom werd dat Christusbeeld opgemukt met allerlei voorstellingen aan de heidenwereld ontleend. De heroën der Christelijke Kerk moest evenals de heroën der heidenen een *descensus ad inferos*, een hellevaart, hebben. En zoo werd het geloofsword der Christelijke Kerk van de nederdaling ter helle, waarin de diepste vernedering van den Christus lag uitgedrukt, door de inwerking deze heidensche idee veranderd en omgezet in een triomftocht door de hel.

Opmerkelijk is dan ook, hoe deze voorstelling met bijzondere voorleefde behandeld werd in de apocriefe Evangelien, die al spoedig naast de echte Evangelien ontstaan zijn, en omdat ze aan een Apostel of discipel van Christus werden toegeschreven, greet door het volk gelezen werden. Wel heeft de Kerk later deze apocriefe Evangelien verworpen, maar menig wonderverhaal, dat in deze Evangelien gevonden werd en het volk toesprak, werd toch in de Roomsche traditie overgenomen. In een der oudste apocriefe Evangelien, het zoogenaamde Evangelie van Petrus, dat eerst kort geleden weer is gevonden, wordt reeds verhaald, hoe de wachters bij Christus' graf drie mannen zagen, waarvan één een kruis droeg, en hoe daarop een stem uit den hemel vroeg: hebt gij den ontslapenen gepredikt? waarop van het Kruis het antwoord kwam ja. Ook in het apocriefe verhaal van de zendingreis van den Apostel Thaddeus naar Edessa, worden aan dezen apostel de woorden toegedicht, dat Christus na gekruisigd te zijn „nederdaalde in de hel en de onheining verscheurde, die van eeuwigheid niet gescheurd was, en dooden opvoerde". En nog veel verder gaat het zoogenaamde Evangelie van Nicodemus, dat op de Christelijke traditie zoo grootten invloed heeft gehad, omdat, naar het heette, daarin het eigenhaardig verhaal was opgenomen, dat Pilatus van Christus rechtspleging naar Rome zou gezonden hebben. Heel het tweede gedeelte van dit Evangelie nu is gewijd aan een uitvoerige beschrijving van Christus' hellevaart; dramatisch wordt geschilderd, hoe Christus in de hel kwam, welke beradslagen de duivelen hielden, wie der aartvaders het eerst verlost werd uit den kerker enz. Zulk een fantastisch verhaal sprak tot de verbeelding van het volk, en straks werden die voorstellingen door de Kerkvaders overgenomen, en de duidelijke sporen van dat verhaal vindt men terug tot zelfs in den Roomschen Catechismus.

Zoo is de heidensche voorstelling van den *descensus ad inferos* door deze apocriefe Evangelien op Christus overgebracht en door de Kerk aanvaard.

Voor Kootwyls Scholen.

Ingekomen bij ondergeteekende en in hartelijken dank ontvangen: Van den heer A. D. Kroonenburg te Amsterdam, gevonden in de collectie onder Letter E. S., 1.

Het Bestuur voornemens:
D. HULLEMAN, *scr.*

Teegstaf.

1. De SPIEGEL. Weekillustratie voor het Christelijk gezin. Uitgave van W. KIRCHNER, Bloemgracht 133, Telefoon 4449, Amsterdam.

Dit weekblad begon in deze maand zijn vierden jaarloop. De ijverige uitgever, de heer KIRCHNER, mag zeker met voldoening op zijn driejarige arbeid terug zien. Het eerste No. van den nieuwen jaargang ligt hier voor mij en wekt reeds mijn belangstelling door het welgealagd portret, dat het van mijn overleden vriend GISPEN brengt. Maar ook, als ik vroegere Nos. weer voor den dag haal, dan blijkt, dat KIRCHNER zijn taak om ons christelijk publiek een weekillustratie te bezorgen nog niet zoo slecht verstaat. Wat er voor ons belangrijks gebeurt in het volksleven, in ons christelijk volksleven, in ons wereldleed en in andere delen der wereld, weet hij optevingen in zijn SPIEGEL.

En hij doet dat met keur en tact. Het Spiegelbeeld is, naar den aard van een geïllustreerd tijdschrift, altijd hoofdzakelijk, het Spiegelwoord vervult hier maar een dienende rol. Om metterdaad ving deze Spiegel goed de beelden op. Nu eens beelden van nabij, als van befestigend Nederland bij de geboorte van Prinses JULIANA, dan weer van verre als van kathedralen uit verre landen. Nu eens beelden van beelden uit den jongsten tijd, als toen hij de eerste foto's van H. K. H. Prinses JULIANA bracht, door H. M. de Koningin zelve vervaardigd, dan weer beelden van beelden uit lang vervlogen dagen, als toen hij oude schilderijen bracht van den doop van prinses en prinsessen uit het Huis van Oranje. Nu eens beelden van vreugde als bij den feestdag der Nederlandsche jongelingen, dan beelden van droefheid als bij de onthulling van de gedenksteen op de graven van Nederlands verdienstelijke mannen. En niet alleen van groote dooden, maar ook van wie in toewijding en trouw aan hun taak groot zijn onder de levenden, brengt hij het beeld.

Zoo kreeg het beeld van Koningin EMMA op haar 51sten geboortedag; van Dr. H. FRISON, President-Directeur der Hieldingsgestichten te ZETTEN, op zijn 75sten verjaardag, in de SPIEGEL een plaats. Het beeld, zei ik zoo even, is uiteraard in dezen Spiegel hoofdzakelijk, het woord speelt maar een dienende rol. Toch doet het ook wel meer dan dat. Niet het woord bij het beeld, maar het woord uit het grooter of kleiner verhaal, waarbij de keuze vaak zeldzaam gelukkig was. De SPIEGEL heeft, dank zij de zorg die de uitgever er aan besteedt; dank zij den takt waar-

mee hij zijn beelden oprangt, een plaats in tal van onze christelijke gezinnen gekregen. De eerste drie jaren, die nu achter ons liggen, zijn niet ongelukkig geweest.

De SPIEGEL is er. Men zouge echter ook, dat het blad blijven kan. De abonnementsprijs is zoo gering. Maar 75 cent per kwartaal.

2. Dr. H. BAVINCK, Hoogleraar te Amsterdam. *Magnalia Dei*. Onderwijzing in de Christelijke Religie, naar Gereformeerde Belijdenis. Kampen — J. H. Kok — 1909.

Op dit werk heb ik hier reeds vroeger de aandacht gevestigd en het toen vrij uitvoerig aangekondigd.

Nadat de heer SCHENK BAILL overleden was is de uitgave voortgezet door den heer Kok. Het verschijnt in Aflerlingen, waarvan nu reeds de 20ste het licht zag.

Ik ontvang gelijktijdig Afl. 16—20.

Daarin: § 17. *Het werk van Christus in zijn vernedering*. § 18. *Het werk van Christus in zijn verhoging*. § 19. *De gave des Heiligen Geestes*. § 20. *De Kieping*.

Dit werk is naar men weet een populaire dogmatiek.

Ik acht het uitzonderend geschikt om reeds bestaande kennis van de Christelijke Geloofswaarheid te verhelderen en te verrijken; maar ook om kennis aangaande die waarheid bij te brengen.

Geschiedt alsoo voor geloovigen, maar ook voor hen die nog van verre staan en van de Christelijke Geloofswaarheid heel geen kennis hebben.

En die zijn in onze dagen, ook onder onze landgenooten, zeer talrijk. Men vroeg mij onlangs: weet ge ook een boek over de Christelijke religie dat ik geven kan aan iemand, die het christendom niet kent maar wel lust heeft er kennis van te nemen? Ik heb dien vrager toen verwezen naar de *Magnalia*.

BAVINCK preekt hier niet alleen voor de bekeerden.

3. J. POSTMUS, EEN KENNAAM STRIJDER. *Prins Willem III*. Amsterdam. — H. A. VAN BOTTENBURG — 1909.

In zijn kraasse eigenaardigheid, bij al zijn eenzijdigheid zelfs, is hij een man voor dezen, onzen tijd. Een veelzins zwakke, en die een held was boven duizenden, — tienduizenden. *Eik* tusschen de vaderlandse knoetwilligen aan de ondiepe sloot in 't vlakke polderland, met verbaaring — naar onze zede van ouds, van heden nog, — met omni meest aangestaand.

Dus onse belletrist en historicus J. POSTMUS in het Voorbericht.

En het is in dit artistieke zinnetje dat hij aandacht vraagt voor den waarlijk toch zoo groote, maar onder ons nog zoo weinig gewaardeerde, voor Willem den III, den Koning-Sadhouder, wiens levensbeeld hij in de volgende bladzijden tracht te teekenen.

De inhoud van dit boek is resultaat van grondige studie, ook van bronnenstudie. *De Brieven van Jan de Witt*, bewerkt door ROBERT FRUIN, uitgegeven door Dr. G. W. KIRKAMP, en het eerste deel der derde serie van de *Archives ou Correspondence inédite de la Maison d'Orange-Nassau* uitgegeven door Prof. Dr. KRAMER, zijn door den schrijver voor zijn monographie geraadpleegd.

Hier is serieus werk geleverd.

In vijf hoofdstukken verhaalt POSTMUS u Van I. het Kindt van Oranje; II. Kindt van Siet; III. Stadhouder van Holland, etc.; IV. Conink van Engeland; Willem III en Onse Tijd.

In het *Aankomst* liet hij nog eens afdrucken den brief van THRIJLAND aan den Prins, toen deze den 17en Juli 1674 tot de waardigheden zijner voorvaders was verheven, een stuk dat SCHOTEL het eerst publiceerde in de *Godg. Bijdragen* van 1688.

Na blijkbaar zeer ernstigen vóórarbeid heeft Postmus ondernomen ons een levensbeeld van den Oranjeforst te teekenen.

De groote kunst van REMBRANDT is eens geëvalueerd, als de kunst van veel weglaten en alles samentrekken op de kern van het gegeven.

Hieraan dacht ik bij de lezing van Postmus' jonge werk. Daarin is iets van de groote kunst, en het resultaat is dan ook dat dit levensbeeld „leef!"

De wetenschap der historie en de belletristische kunst zijn hier in harmonie.

4. Bij de firma JAN HAAN te Groningen zal binnenkort de eerste aflevering verschijnen van *HET GELOOF DER VADEREN*, een praktische verklaring van de 37 artikelen des geloofs, voor catechistie en eigen onderricht, bewerkt door Dr. N. J. VAN GOOT te Groningen. Het geheele werk zal ongeveer 18 à 20 afl. beslaan.

Uit de Pers.

In het *Diaconaal Correspondentieblad* schreef Mr. R. van Maure een artikel over *Armenzorg en Politiek*, dat we hier gaarne een plaats verleen:

Ons blad is geen politiek blad.

Daar er evenwel in de laatste jaren heel wat over een herziening van de Armenwet gesproken, geschreven en gewreven is, en deze herziening ook voor onze diaconale van zeer groot belang is, zou het ons niet verwonderen, indien ook onze diaconen hunne ooren te luisteren leggen, als er over politiek gesproken wordt, om op te letten of zij ook iets kunnen opvangen omtrent die herziening.

Het duurt wel lang. Reeds het Ministerie-Borgesius kwam met een ontwerp en sedert hangt het nog altijd in de lucht. Dat is nu wel al acht jaar geleden, maar in Nederland zijn we er aan gewoond, dat het heel lang duurt eer een ontwerp wet wordt, in het Staatsblad komt, en ook wordt ingevoerd.

Maar dat het er eenmaal toe komen moet en toe komen zal, is wel zoo goed als zeker. En dan moeten we weten, wat we willen. Weten we dat eerkook? Dat er eenige personen, misschien enkele personen onder ons zijn, die dit weten, die er over denken en over studeren, willen we wel gelooven. Maar er is ook een zekere overeenstemming omtrent begehren voor onze Diaconieën geweest is?

Wij vrezen?

Wij hebben echter in dezen wel te onderscheiden. De herziening der Armenwet is een politieke kwestie; een kwestie van Staatsrecht.

Zeker, het is een kwestie, waarbij de diaconieën betrokken zijn, omdat er ook rijk een herziening denkbaar is, waarbij de vrijheid der Diaconieën aan banden gelegd wordt, of waarbij hun het werken bijna onmogelijk gemaakt wordt.

Maar toch, de herziening der Armenwet geldt onze Diaconieën niet alleen. Zij betreft ook de ambesturen van andere kerkelijke geinsten en de bijzondere leedfadije instellingen, en ook de burgerlijke ambesturen.

Men moge over deze laatste denken zoo men wil, zij hebben toch ook belang bij de Armenwet. Trouwens, het zou ook niet aangaan ze met een pennestreek te vernietigen. In elk geval, de Overheid heeft de Armenwet te beraden, en kan daarbij onmogelijk alleen rekenen met de wenschen van onze Diaconieën.

Het is ook niet alleen een kwestie, die de belangen van leedfadije instellingen en Diaconieën raakt, ook niet louter aangat de beginselen, waarvan deze instellingen bij hare armenzorg hebben uit te gaan; het is, zoals wij reeds zeiden, een kwestie van Staatsrecht.

De Overheid heeft zich daarbij al te vragen, of zij zich heeft te bemoeien met de versorging der armen, hoever hare bemoeiingen zich moeten uitstreken, en indien zij zich er mee bemoeit, welke beginselen van staatsrecht zij aan die wettelijke regeling heeft ten grondslag te leggen. Zij kan van meening zijn, dat zij zich geheel heeft te onthouden en alles aan de kerken en bijzondere vereenigingen overlaten. Zij kan ook meenen (een meening, zooals o. a. van Thorbecke, welke wij ganschelijk verwerpen), dat de armenzorg geheel een tak van staatsdienst is, en de kerken of bijzondere instellingen, voor zover de Staat haar vrijlaat om in deren werkzaam te zijn, dit slechts doen mogen onder strenge controle van den oppermachtigen Staat.

Zij kan zich ook op het standpunt stellen, dat in de vigeerende wet is neergelegd, dat het een taak van kerken en bijzondere instellingen is, behoudens eenig toezicht van en eenige regeling door den Staat, en met dien verstande, dat de Staat te hulp komt voor zover de kerken of leedfadije instellingen niet bij machte zijn hare taak te volbrengen.

En voor zover zij meent de voorziening voor eenige speciale nooden aan zich te moeten trekken, heeft zij natuurlijk daaromtrent wettelijke bepalingen vast te stellen.

Dat alles is een vraag van goed staatsbeleid. Nu heeft daarbij de Overheid van goede beginselen uit te gaan, en naar een meening te rekenen met de ordinauties Gods op dit terrein des levens. Diensovolgens zal zij dus, waar dit alles in nauw verband staat met het leven der Kerk, en met de ordeningen Gods aan Zijne Kerk, haar oor te luisteren moeten leggen naar wat de Kerk ten deez van haar vraagt en als den wil Gods verkondigt; maar als Overheid in een land, waarin de Gereformeerde Kerk maar een klein deel der bevolking uitmaakt, is het te verstaan dat het voor de Overheid zeer moeilijk, zoo niet praktisch onmogelijk is, hierbij alleen maar aan de Gereformeerde Kerken te vragen hoe deze het wenschen, en diensovereenkomstig te handelen.

Wat hebben nu de Gereformeerde Diaconieën te doen?

In de eerste plaats te zorgen, dat deze zeer gewichtige taak niet alleen maar in de Diaconie, maar ook in den Kerkeraad en in de meerdere vergaderingen besproken wordt, opdat de Gereformeerde Kerken als zodanig hare meening in deze aan de Overheid kunnen bekend maken.

Voor wat het negatieve betreft, sprak de laatste Generale Synode zich reeds uit. Omtrent wat de Kerken wenschen, dat wel in de Armenwet worde opgenomen, vindt men wel iets in de gedane voorstellen, doch niet het besluit der Synode.

Eventueel is natuurlijk ook de mogelijkheid niet uitgesloten (gelijk zulks ook in 1854 bij de behandeling der Armenwet geschiedde) dat de kerken, indien een ontwerp-Armenwet met de wenschen der Synode geen rekening hield, petitijs tot de Regeering richten, en daarin hunne wenschen betreffende de kerkelijke armenzorg nederleggen.

Maar voorts?

Wel, er zijn zeer zaden, die ook het leven der Kerk raken, maar verder gedeeltelijk op ander terrein des levens liggen. Denk aan het onderwijs bijvoorbeeld.

Groen van Prinsterer heeft het bejammerd, dat in den strijd om de school de predikanten zoo weinig aan dien strijd deelnamen. Niet in hunne kwaliteit natuurlijk, maar als medeburgers van den Staat, doch die, om hunne kwaliteit van predikant, in de eerste plaats gesproken waren als burgers over deze zaak hun woord door het land te doen uitgaan.

De diaconen kunnen als diaconen bij de stembus niets uitspreken, en geen politiek program opmaken, of een manifest tot de kiezers richten. Zelfs niet aan een der politieke partijen verzoeken eenige bepaalde punten, de Diaconie betreffende, op haar program van actie te plaatsen.

Maar wel kunnen zij hun plicht doen als staatsburgers, en wel in dit geval als staatsburgers, die met de armenwetgeving in aanraking komen en daarom daarvoor kennis en ervaring opdoen.

Als staatsburgers, die ter wille van de Kerk, en van hun kerkelijk ambt, en van de armen, die aan hunne zorgen zijn toevertrouwd, belang hebben bij een goede wettelijke regeling.

Een handiaiman, een industrieel zal allicht in de partij meespreken al sprake komt. Een werkmans zal niet zwijgen, als over de arbeidersbelangen wordt gehandeld. Zoo spreke de diaconen dan over de armenwetgeving in de kiesvereeniging, waartoe hij behoort. Opdat de Christelijke partijen, (en het zal niet vreemd zijn, indien wij daarbij het eerst en het meest aan de antirevolutionaire partij denken) eindelijk ook eens een besluite meening openbaren, niet alleen over wat er niet, maar ook over wat er wel in een nieuwe Armenwet moet komen te staan.

Anders ontbreekt straks in de Tweede Kamer de noodige eenheid, wanneer er een wetsontwerp mocht in behandeling komen. In soverre hebbe de diaconen ook een open oog voor de politiek.

Officiële Berichten.

N. LOOSBRECHT. Zondag 10 Oct. was het voor ons een plechtige ure. De A. Bolwijn nam afscheid van de gemeente, naar aanleiding van Hand. 20:32. In treffende woorden beval hij de gemeente Gode en den woorden zijner genade aan. Het kerkegebouw was zoo gevuld, dat er geen staanplaats meer over was.

Stenne en sterke de Heere de thans herderloze gemeente. Met een woord van dank en waardering aan den scheidenden leeraar werd de godsdiensttoefening gesloten.

Namens den Kerkeraad te N.-Loosdrecht:
G. BROUWER, *scriba*.

HAZERSWOUDE. Zondag 10 Oct. werd Dr. H. S. Bouma in zijn dienstwerk ingeleid door zijn vader, Dr. L. Bouma, van Middelburg, met de woorden van Jesaja 51:16. 's Avonds verbond de jeugdige leeraar zich aan de gemeente en sprak naar het woord 2 Cor. 12:10 het laatste gedeelte.

Het kerkegebouw was vol. De gemeente is verblijfd. Den Heere de eer.

Namens den Kerkeraad:
D. DE BRUIJN IJZ., *scr.*

Classis Dordrecht.

De vergadering van de classis Dordrecht zal D.V. gehouden worden op Donderdag 11 Nov. in de Wilhelmijnkerk te Dordrecht.

Sukken worden ingewacht vóór 28 October bij den eerst ondergeteekende.

Namens den raad der roepende kerk van Antwerpen:

V. HIPP, *præses*,
Kapellelei 6, Berchem
bij Antwerpen.
G. J. SMIT, *scriba*.

Butenland.

Critiek op het Universiteitsfeest te Leipzig.
Dr. Rade schrijft in de *Chr. Wldt*: „Universiteitsfeesten moeten een voorbeeld zijn voor het gehele volk. In No. 29 van dit blad heb ik scherpe woorden gesproken over het ruwe alcoholisch karakter van een Universiteitsfeest te Marburg. Het heeft nergens weerklank gevonden. Ook heb ik niet verwacht, dat mijne waarschuwing met betrekking tot het Leipziger jubileum enige uitwerking hebben zou. Maar ik heb toch met belangstelling gevolgd, wat Leipzig bij die gelegenheid te voorschijn brengen zou. Het Leipziger Tageblatt meldde met trots, dat op den feestavond 188 hectolters bier naar binnen geslagen werden, met inbegrip van het bier dat aan Koningen, vorstelijke personen en eregasten geschonken werd. Hetzelfde blad zegt: „De glazen hadden 0,3 liter inhoud, dus heeft ieder zes glazen gedronken. Velen zullen minder gedronken hebben, velen meer! De vóchtige stemming werd na middernacht verhoogd, en het onvermijdelijk gevolg was een nachtelijk straatrumoer door studenten gemaakt, gelijk Leipzig het nog niet gekend had". Zoo schrijft het Leipziger Tageblatt. Bij dit samenijn presideerde als erevoorzitter Koning Frederik August van Saksen, die in het midden van de vorstentafel gezeten was. Hij antwoordde op een op hem uitgebrachte toast o.a.: „Een student, die altijd maar framboszuurlimonade drinkt, is in het geheel geen student". Dit woord werd zonder ministerieele verantwoordelijkheid gesproken; het stonde overeen met de atmosfeer waarin het gesproken werd. Maar hoe groot is de verantwoordelijkheid van alle verantwoordelijken tegenover zulke dingen! Hoe zal men over een vijf honderd jaar daarvoor oordeelen, dat het eenige algemeene deel van dit Universiteitsfeest — een samenijn was waarin men vrij liet drinken kon met het onvermijdelijk gevolg van groote dronkenschap? Want de fijnere samenkomsten waar iets voor den geest te genieten viel, waren, gelijk van zelf spreekt, niet voor zulk een menschenmassa, ja niet eens voor hen die tegenwoordig in Leipzig studeren, toegankelijk.

Ook de Godsdiensttoefening die ter wijding van het Universiteitsfeest gehouden werd, verliep als een intieme bescheiden evenhandeling. Het is opmerkelijk, dat juist het beruchte sociaaldemocratische blad, de *Leipziger Volksstimme*, zich daaraan heeft geerperd! Terwijl het zich beklagt over de manier waarop het feest werd georganiseerd, waardoor het volk er niet aan kon deelnemen, schrijft het: „Hoe ware het geweest, wanneer ten minste in de voornaamste Kerken van Leipzig jubileum-godsdiensttoefeningen gehouden waren, waarbij men schoone muziek en een prediking die op de betekenis van den dag gewezen had, kon hooren? Zelfs onze schoonste Kerk, waarvan het Thomaskerkor verbonden is, de muzikale trots van Leipzig, stond tijdens de officiële feest-godsdiensttoefening ledig." Ook schreef men in hetzelfde orgaan der Leipziger socialist: „Daarover is men het algemeen eens, dat feestgodsdiensttoefeningen die voor het algemeen toegankelijk waren, en welke met weinig kosten en zonder veel moeite te organiseren waren geweest, op een allervruchtbaarsten bodem gevallen zouden zijn.

Deze woorden in een socialistisch blad zijn een curiosum. Maar men hoort er de stem des volks uit.

Wij deelden reeds mede dat de hoogleraar Foster, professor bij de „Divinity School", die van de Baptische kerk uitgaat en aan de Universiteit van Chicago verbonden is, als hoogleraar in de Godgeleerdheid door het bestuur van deze Hoogeschool werd op zijde gezet. Foster bleef echter als hoogleraar aan die instelling gehandhaafd, want men verplaatste hem naar de faculteit der wijsbegeerte, zodat hem voortaan het onderwijs in dewijdsbegeerte van den Godsdienst is opgedragen.

Een typisch voorbeeld van de wijze waarop de kerken in de nieuwe wereld werken, is de kerk van den beroemde predikar Dr. Wesley Hill in New-York, die zijn gemeente „de kerk van de gepoende deuren" genoemd heeft.

Die naam is gegeven omdat er in die Kerk elken dag iets te doen is. Des Maandags wordt een open parlement gehouden, waarbij men dan de staatkundige en maatschappelijke vraagstukken van den dag behandelt, waarbij dan menigmaal eenige wanordelijkheid plaats heeft. Des Dinsdagsavonds worden er voordrachten gehouden over allerlei onderwerpen van wetenschap of kunst, die zeer goed bezocht worden. Des Woensdags is er Godsdiensttoefening. Des Donderdags houdt men Godsdiensttoefening voor kinderen. De Vrijdagsavonds is een discussieavond, waarbij de predikant op de vragen die hem gesteld worden, antwoord geeft. Des Zaterdag wordt er een groot vocal- en instrumentaal concert gegeven, waarbij de grootste kunstenaars medewerken.

Bij al die vergaderingen en samenkomsten wordt er nooit entree geheven; door vrijwillige bijdragen worden alle kosten gedekt. Des Zondags is er natuurlijk Godsdiensttoefening. Het is duidelijk, dat op die manier de kerk, die in zooveel andere dingen gewikkeld wordt, welke niet op hare hand gezet zijn, hare roeping welke zij van den Koning der Kerk ontvangen heeft, niet vervullen kan. Als een kerkeraad en een predikant eerst te zorgen heeft voor het organiseren van debat-avonden, concerten en deze ook heeft bij te wonen, wat zal er dan worden van het huisbezoek?

Zou er dan ook nog enige tijd overblijven voor het zoeken van het verlorene en het terecht brengen van het weggedreene? Het komt ons voor, dat de manier waarop Dr. Wesley-Hill en zooveel anderen in Amerika werken, uitloopt op de verwoesting der Kerk.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

AAN VRAGERS.

In 2 Kor. 12:2 wordt door den apostel Paulus gesproken van een *derden* hemel. Wat kan dit beteekenen, daar er toch maar één hemel is?

P.
De tekst hier bedoeld luidt: „Ik ken een mensch in Christus, voor wie veertien jaren (of het geschild zij in het lichaam, weet ik niet, of buiten het lichaam, weet ik niet, God weet het), dat de zoodanige opgetrokken is geweest tot in den derden hemel".

De steller van deze vraag vergeet, dat het woord „hemel" — 't welk eigenlijk *overdekking* of *dak* bedoeld — in de Schrift en ook in het gewone leven meer dan één beteekenis heeft. Als ik zeg: „de hemel ziet rood", gebruik ik het woord in een geheel anderen zin, dan als ik lees: „Onze God woont in den hemel".

Men onderscheide den hemel der wolken, den sterrenhemel en eindelijk den hemel der hemelen, den hoogsten hemel, de plaats waar de Heere God Zijn troon gevestigd heeft. 't Is die hemel, welken Paulus den derden noemt. (Als we in de Openbaring lezen van een „eersten hemel", dan bedoelt dit den voor ons zichtbaren en nu bestaanden, die eens vergaan zal en in wier plaats God een nieuwen scheppen zal.